

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

דקדוק התורי"ד בדעת רש"י מפריש תרומה על טבל שאכלו

בתוספתא בתרומות (פ"ד ה"ח) תניא: היה בודק את החבית להיות מפריש עליה והולך, ונמצאת של חומץ - עד שלשה ימים ודאי, מכאן ואילך ספק. ובקידושין (ע"ט.) פירש רש"י: היה בודק את החבית, תמיד שלא תחמיץ, והניח אותה החבית להיות מפריש עליה והולך, כלומר, להיות סומך עליה בהפרשת תרומותיו. כשבא לשתות מאה לוגין טבל במקום אחר, אומר: הרי שני לוגין בחבית פלונית, תרומה על מאה לוגין הללו, וכן עושה תדיר, ואחר כך נמצאת של חומץ, ואין ידוע מאימתי החמיצה, וכל תרומה שסמך עליה משהחמיצה לא תיקן, דקסבר יין וחומץ שני מינין הן. ובביאור מה שאמרו ש'מכאן ואילך' - אחר ג' ימים] ספק, פירש רש"י: והוא תרומה ליאסר לזרים ויחזור ויתרום, ע"כ.

ודקדק התוספות רי"ד מדברי רש"י, שמשמע מדבריו שאפילו אם כבר שתה, אם נמצא אחר כך שהחמיץ היין אזי מכאן ואילך יחזור ויתרום. ותמה התורי"ד מה שייך לחייבו לחזור ולתרום, הרי כבר שתה, ומאי דהוה הוה. ואפילו אם יתברר שהיתה החבית חומץ ודאי באותה שעה, אינו חייב עוד להפריש תרומה עליה, כיון שאינם עוד בעין. ולכן מפרש התוספות רי"ד באופן אחר, שמדובר במוכר המוכר חביות טבל ללקוחות והפריש עליהן מחבית זו, ואחר כך נמצאת שהיא של חומץ - ועדיין החביות בעולם ביד הלקוחות, ולכן בספק יחזור ויתרום, כיון שהטבל עדיין בעין.

דעת התו"ט שנחקלו רש"י והרמב"ם אם צריך להפריש על טבל שאכל

ובמשנה במסכת גיטין (לא.) תנן: המניח פירות להיות מפריש עליהן תרומה ומעשחת... מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין. אם אבדו, הרי זה חושש מעת לעת דברי רבי אלעזר וכו'. ופירש רש"י: המניח פירות להיות מפריש עליהן וכו', סומך על אלו ואוכל טבלים אחרים שיש לו, ואומר: הרי תרומתן באותן פירות שהקצית לך, וכן עושה תמיד. ואם אבדו, הלך לבדקן ומצאן שאבדו. הרי זה חושש, לאותן טבלים שתיקן בהבטחתן של אלו, ואם לא אכלן צריך להפריש מהם, דשמא כשאמר הרי תרומתן בפירות שהקצית כבר היו אבודין, ע"כ. וכן העתיק הרע"ב (פ"ג מ"ח).

והתוספות יום טוב דקדק מלשונם 'ואם לא אכלן צריך להפריש מהם' שמשמע שאילו כבר אכלם אין מחייבים אותו להפריש. מאידך דקדק התו"ט מדברי הרמב"ם (תרומות פ"ה ה"ו) שכתב בסתמא: המניח פירות להיות מפריש עליהן עד שיעשו תרומה, אע"פ שאין מפרישין לכתחילה אלא מן המוקף, אם הפריש הרי הן בחזקת קיימין. מצאן שאבדו הרי זה חושש לכל מה שתיקן שמא לא הפריש עליהן אלא אחר שאבדו, ולפיכך מפריש תרומה שניה, ע"כ. ומכך שלא התנה הרמב"ם שהפרשה שניה זו אינה אלא 'אם לא אכלן', דקדק התו"ט שלדעת הרמב"ם אף שכבר אכלן מכל מקום חיים להפריש תרומות ומעשחת.

ובתוספות חדשים תמה שאם כבר אכלן אם כן מה שייך להפריש עליהם תרומות ומעשחת, הלא דין הוא שצריך שיהיה שיריים לתרומתו, וכאן הלא אין שיריים, ועל מה יחול שם התרומה. ובספר חתם סופר ח"ט פ"ה ה"ו ת"ט שם יום טוב באופן שנשאר עוד מותר ממה שנתמרח יחד עם מה שאכל, שהרי באופן זה יש שיריים. ויש לדון אם כוונת התוספות חדשים שכל החסרון הוא רק משום שצריך 'שיריים', או שדין שיריים הוא גילוי שחלות התרומה אינה חלה אלא ביחס לשיריים שהיא מתירה, וכל שאין השיריים בעולם אין שייך להחיל חלות תרומה. ולפי הנוסח הזה לכאורה לא יועיל מה שיש מותר ממה שנתמרח יחד, כי סוף סוף כלפי מה שאכל לא שייך להחיל שם תרומה, ויל"ע.

קושיית השער המלך והיד דוד בסתירת דברי רש"י בגיטין וקידושין

ולדברי התוספות יום טוב לכאורה סתרו דברי רש"י זה לזה, שבגיטין העמיד דוקא באופן שלא אכלן, ואילו בקידושין נקט שאפילו אחרי שכבר שתה חוזר ותרום, וכן הקשה השער המלך (תרומות פ"ה ה"ד). ואמנם התו"ט שם רצה להשוות דברי רש"י והרמב"ם באופן שלא יחלקו זה עם זה, שכל דברי רש"י הם לפי דעת רבי אלעזר הסובר שמקילים בחשש זה ואין חוששים אלא מעת לעת למפרע, ולכן נקט רש"י שרק אם לא נאכלו חוששים ומצריכים אותו להפריש. משא"כ הרמב"ם שפסק להלכה שלא בדעת רבי אלעזר (שם ה"ו), וחייב למפרע על כל מה שתיקן, לדעתו יש לומר שחוששים כן אפילו באופן שכבר אכל.

עפ"ז כתבו השער המלך (שם) והיד דוד (קידושין שם) ליישב גם סתירת דברי רש"י בגיטין ובקידושין, שבקידושין לא הלך רש"י בדעת רבי אלעזר ולכן נקט בדעת הרמב"ם שאפילו אם אכלם יכול לתקן את הפירות למפרע אף אחר אכילתם.

החסרון בהפרשה אחר אכילה הוא 'שלא מן המוקף' ומעבד רק בתרומה גדולה

מהלך אחר בישוב סתירת דברי רש"י, העלה בהגהות אפריון שלמה על שער המלך (שם), וזאת על פי מה שרצה לבאר בשורש מחלוקת רש"י והרמב"ם אם מהני להפריש תרו"מ אחרי אכילת טבל לתקן מה שאכל למפרע. שכן בירושלמי משמע שדין 'מוקף' הוא דין דאורייתא, ולפי זה אם מפריש שלא מן המוקף הרי אפילו בדיעבד לא חלה הפרשתו. מעתה, הרמב"ם לשיטתו (שם פ"ג ה"ז) סובר שאין דין מוקף מעבד בדיעבד, ולכן פירש שתועיל הפרשה למפרע אף על מה שכבר אכל.

משא"כ רש"י סובר כדעת הירושלמי שמוקף הוא דין דאורייתא, ולכן בגיטין שם עוסק רש"י בטבל שלא הופרשה ממנו תרומה גדולה, פירש רש"י שעדיין לא נאכל, כי אילו נאכל כבר אי אפשר לתקנו כי כל הפרשה שיפריש עתה על מה שאכל תהיה 'שלא מן המוקף', שלדעת רש"י אפילו בדיעבד אינה הפרשה. מה שאין כן בקידושין מפרש רש"י שהברייתא עוסקת בטבל הטבול לתרומת מעשר ולא לתרומה גדולה, ובה גם לדעת הירושלמי אין דין 'מוקף' אלא מדבבן, ולכן מועילה הפרשה גם לדעת רש"י למפרע על מה שכבר שתה.

הפרשת
תרו"מ
לאחר
אכילת
טבל

יום שלישי ט"ז חשוון
קידושין דף עט

להצטרפות לקבלת החידוש
a8843414@gmail.com

תמיהת הרש"ש מפסק הרמב"ם בדמאי להפריש אחר אכילה ואף שאין בו גל השבט

בדומה לדעת הרמב"ם אליה ציין התו"ט, מצוין הרש"ש (על המשניות שם) למקום נוסף בו נראה כי דעת הרמב"ם שאף אחר אכילה יכול להפריש למפרע. וכך כותב הרמב"ם בהלכות מעשר (פי"ב ה"א-ב): הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות, ושכח לעשרן ונכנסה שבת או יום טוב שאינו יכול לעשר, הרי זה שואלו, ואם אמר לו 'מעושרין הן' אוכל על פיו בשבת... אע"פ שהוא אוכל על פיו בשבת, הרי זה לא יאכל מאותן הפירות למוצאי שבת, עד שיעשר דמאי על הכל – על שאכל בשבת ועל הנשאר, שלא הקלו והאמינוהו אלא לצורך אותה שבת, ע"כ. הרי מבואר בפסק הרמב"ם שיש משמעות להפרשה אחר האכילה, שהרי כתב הרמב"ם ש'יעשר על הכל – על שאכל בשבת ועל הנשאר'. וכן הביא ראה זו בשו"ת בית שלמה (מהדו"ח אה"ע ח"א סימן ה בהגהה מן המחבר).

הרש"ש אף מוסיף שפסק זה מוקשה עוד יותר מפסק הרמב"ם שהביא התו"ט, כי בעוד שלגבי תרומה בעלמא יש לומר שההפרשה הנעשית אחר האכילה היא משום 'גל השבט', הרי לגבי דמאי אין לומר כן, כי כלפי 'גל השבט' דנים בכל מקום בדמאי 'המוציא מחברו עליו הראיה'. ועל כרחך שההפרשה היא לעצם דין התרומות ומעשרות, וזה תמוה מה שיך להפריש אחר שכבר אכל הפירות.

מחלוקת הראשונים אם יש חיוב 'משתרשי ליה' בבעל הבית שאכל פירותיו טבלין

בגמרא בחולין (קל:): תא שמע מנין לבעל הבית שאכל פירותיו טבלין, וכן לוי שאכל מעשרותיו טבלין, מנין שפטור מן התשלומין, תלמוד לומר "ולא יחללו בני ישראל אשר ירמו", אין לך בהן אלא משעת הרמה ואילך. ותמה הרש"ש שמבריתא זו מבואר לכאורה להדיא שאם אכל ולא הפריש אינו חוזר ומפריש.

ואמנם בסוגיא שם (קלא). מבואר שאם אנסו בית המלך את גרנו מחמת חוב שיש לו, הרי הוא חייב לעשר, כיון "דקא משתרשי ליה". ופירש רש"י: התם לאו בהוצאה בדיינין תנן בה, אלא חיובא בעלמא כשאר חיובי מעשרות. חיובא ודאי איבא עליה, דהא משתרשי ליה, כלומר משתכר הוא בה שהרי הוא צריך לפחוע מעות, ע"כ. ומשמעות דברי רש"י שגם בעל הבית שאכל פירותיו טבלין מה ש'פטור מן התשלומים' היינו בהוצאת דיינים, אבל מכל מקום הרי הוא חייב משום 'משתרשי ליה'.

אבל דעת התוספות שם (ד"ה שאני) לחלק בין 'אנסו בית המלך גרנו' ל'אכלו', וכדבריהם משמע גם ברמב"ם שהעתיק את דין בעל הבית שאכל פירותיו טבלין כפשוטו, ולא חילק בדבר, משמע שלדעתם פטור לגמרי ואין לו אף חיוב של 'משתרשי ליה', ולשיטתם חזרה קושיית הרש"ש שמבואר להדיא שאי אפשר להפריש תרו"מ אחר האכילה.

ובישועות מלכו (תרומות פ"ה הכ"ד) חלק מכל וכל על דברי התוספות יום טוב והשער המלך, במה שנקטו בדעת הרמב"ם ורש"י שאף על מה שאכל צריך להפריש, וזאת מכח סוגיית הגמרא בחולין הסכרת, אלא שמכח קושיא זו הסיק שכונת רש"י שמאחר ובדין תרומה כלולים שתי מצוות א' מצות הפרשה ב' מצות נתינה לכהן. ודעת רש"י שאף שאחר שאכל טבל לא תועיל עוד מצות הפרשה, ואין לו תקנה. מכל מקום זה נכון רק ביחס למצוות ההפרשה, אך ביחס לדין הנתינה לכהן שהוא דין ממוני, הרי בידו לתקנה, ולכן מחוייב להפריש כדי ליתן לכהן ממונו. אמנם הרש"ש כבר העיר מכח דברי הרמב"ם שפסק כן גם לענין דמאי, ושם הרי אין שייך לחייבו מדין נתינה לכהן, שכלפיו אנו דנים ש'המוציא מחברו עליו הראיה', וצ"ע.

קושיית השער המלך כיצד יתכנו מלקות על אכילת טבל הלא אין כאן אלא התראת ספק

ובשער המלך (תרומות פ"ה הכ"ד) הקשה על עיקר הבנת התוספות יום טוב בדעת הרמב"ם – שאפילו אם כבר אכל מחוייב להפריש – שאם כן כיצד יתכנו מלקות על אכילת טבל, לדעת הסובר (מכות טו:): שהתראת ספק לא שמה התראה, והרי כל התראה על אכילת טבל אינה אלא התראת ספק, שמא אחר אכילתו יתקן את מה שאכל ונמצא למפרע שאינו טבל.

עוד הביא השער המלך קושיית הבני דוד (תרומות פ"ה) מסוגיית הגמרא ביומא (פג.) שם מובאת מחלוקת תנאים במי שאחזו בולמוס שמאכילים אותו הקל הקל תחילה, ובאופן שיש לפנינו תרומה או טבל, לדעת תנא קמא מאכילים אותו טבל, ולדעת בן תימא מאכילים אותו תרומה כי טבל חמור מתרומה. ולכאורה מדוע לא נאכילו טבל גם לדעת בן תימא, ואין לחוש לאיסור טבל כיון שיפריש עליו אחר כך תרומה בימות החול. [וכתב השעה"מ שאפשר להעמיד באופן שהטבל הוא של בעלים שאינו לפנינו, ולא נוכל להפריש תרומה ממנו גם לאחר מכן].

עוד זאת מביא השער המלך פסק אחר של הרמב"ם ששממנו נראה שאין להפריש תרו"מ על טבל שכבר נאכל, והוא מה שכתב הרמב"ם לגבי מוכר פירות לחבירו וזכר שהם טבל (מעשר פ"ו ה"ז), וז"ל: המוכר פירות לחבירו וזכר שהם טבל... אם ידוע שאין קיימים, שכבר אבדו או נאכלו, אין צריך לעשר, ע"כ. הרי להדיא מפורש בדברי הרמב"ם שכל שכבר נאכלו הפירות אינו מפריש עליהם, ואם כדברי התו"ט ששייך תיקון לטבל גם אחרי אכילתו, מדוע לא יהיה מחוייב המוכר להפריש על הפירות שנאכלו על ידי הלוקח.

אמנם לפי דברי האפריון שלמה – שחילק בין הפרשת תרומה גדולה שאין להפרישה אלא מן המוקף להפרשת תרומת מעשר – סרו כל הקושיות, כי הרמב"ם לא חידש שמועילה הפרשה אחר אכילה אלא בתרומת מעשר, ואילו ניזון הגמרא ביומא וכן אכילת טבל שאין בה התראת ספק נעמידם בטבל הטבול לתרומה גדולה שלא מועילה בו הפרשה אחר אכילה, כיון שאינו מן המוקף.

דעת היד דוד שתיקון הטבל לאחר אכילתו אינו מפקיע שם האיסור של אכילת טבל

וביד דוד כתב באופן אחר ליישב קושיות השער המלך, ולפי דעתו אין תיקון הפירות למפרע מועיל לבטל שם איסור ממעשה אכילת הטבל. כלומר, כיון שאדם זה אכל פירות בטבלם הרי ודאי שעשה איסור, ולכן לוקה על כך, ובמי שאכלו בולמוס דעת בן תימא שיאכל תרומה ולא טבל שהוא חמור ממנה. אלא שמכל מקום אם אכל מחייבים אותו להפריש תרומות ומעשרות ולתקן את הטבל.

"בדין
תרומה
כלולים
שתי מצוות
א' הפרשה
ב' נתינה
לכהן. ודעת
רש"י שאף
שאחר
אכילה
אין תקנה
למצות
הפרשה, יש
תקנה לדין
הנתינה
לכהן"

החידוש היומי מוקדש
לעילוי נשמת

קדושי שמחת
תורה תשפ"ד

ולישועת כלל ישראל
במהרה